

bliogràfics presten als estudiosos de qualsevol branca del saber. Avui que publicacions de tota mena proliferen amb assiduitat arreu, es fa difícil no ja de llegir tota la producció escrita sobre una matèria sinó fins i tot de localitzar la seva existència en la tan abundant com variada multiplicitat de publicacions. És per això que s'ha de donar la més cordial benvinguda a la introducció bibliogràfica del P. Boyle, que ens ofereix un important recull dels estudis més significatius en el camp de la paleografia llatina medieval, entesa aquesta ciència en el sentit més ampli possible que va des de la consideració de la història de l'escriptura fins a la problemàtica de la transmissió i de la tradició dels textos, des de l'atenció a les biblioteques, arxius, catàlegs i comerç de llibres fins a l'educació dels escriptors, les tècniques de còpia o l'estudi dels escriptors, des dels elements escriptòrics i els suports materials dels textos escrits fins a les seves diferents formes, des de la codicologia a la crítica textual o a les altres disciplines que poden servir d'ajuda per als estudis paleogràfics, sense que hi manqui, naturalment, un capítol dedicat a altres reculls bibliogràfics, a les principals publicacions periòdiques, a les miscel·lànies, als manuals i a les col·leccions de facsímils.

En total són 2207 entrades, distribuïdes pels temes suara ressenyats i gairebé sempre amb breus indicacions sobre el contingut i les aportacions de cada títol enregistrat. Tanmateix, no s'ha de buscar en aquesta obra una bibliografia total

—i fins i tot és possible de trobar-hi alguna mancança notòria—, perquè l'autor no ha pretès l'exhaustivitat, però tots els treballs que hi figuren són importants i avaluen l'oportunitat d'una publicació com aquesta, que, continguda en la col·lecció de les utilíssimes Bibliografies Medievales de Toronto, aconsegueix perfectament amb la finalitat que els editors s'han imposat: que cada recull sigui preparat per un expert i que orienti.

El P. Boyle, Prefecte de la Biblioteca Apostòlica Vaticana i novell President del Comitè Internacional de Paleografia Llatina, estava en les millors condicions per a oferir una obra d'aquest tipus, i hem d'agrair-li que hagi volgut fer-ho.

Jesús Alturo i Perucho

Lactantius. De mortibus persecutorum. Edited and translated by J.L. Creed. *Oxford Early Christian Texts*, núm. 1, Oxford 1984, 148 pp.

La Universitat d'Oxford inaugura, amb l'edició de J.L. Creed del *De mortibus persecutorum* de Lactanci, una nova col·lecció dedicada a autors llatins. Si amb alguna freqüència s'han lloat ja els *Oxford Classical Texts* (OCT), per la importància que tenen en l'esforç per posar a l'abast del públic escolar una bona part de textos llatins clàssics, amb més raó encara ens hem de felicitar ara per l'aparició d'aquest

primer volum de la *Oxford Early Christian Texts* (OECT), l'editor general de la qual és H. Chadwick. Aquesta col·lecció servirà, d'una banda, de prolongació «natural» (amb alguna excepció) a la ja existent sobre textos clàssics i, de l'altra, omplirà una mica el buit que existeix en aquest camp concret en llengua anglesa (no podem oblidar la important *Sources Chrétiennes* o les col·leccions d'autors cristians que es publiquen al nostre país).

Hem de parlar una mica d'aquesta nova presència, tot comparant la construcció i disposició d'aquest primer volum i de la línia que, suposem, marcarà per al futur, amb la disposició i les intencions que marquen els volums ja apareguts a la OCT. Partim de la base que la intenció és la mateixa en ambdues col·leccions: posar a l'abast dels escolars bones edicions (en la major part de casos) d'alguns dels autors i textos més representatius de la civilització llatina pagana pre-clàssica i clàssica, en un cas, i cristiana arcaica en el que ara ens ocupa. Dins d'aquesta línia, ens agradaria que la OECT tingués una perspectiva més ampla que la seva predecessora i que fos més sensible i acurada en la tria d'autors i obres a editar.

Cal parlar també de les diferències formals (que són de concepció) entre les dues col·leccions: mentre que la OCT dedica els seus pròlegs a comentar, en llatí, els aspectes més importants de crítica textual del text editat, la OECT i, en aquest cas, J.L. Creed, fan una introducció, en anglès, a les qüestions bàsi-

ques en la vida i l'obra de Lactanci (apartats 1. *The historical background to the «De mortibus persecutorum»*, i 2. *The life and work of Lactantius*), per estudiar a continuació els trets rellevants de l'obra (3. *The authorship of the «De mortibus»*; 4. *Date and circumstances of the composition of the work*, i 5. *The character and purpose of the «De Mortibus»*). Només el darrer apartat de la Introducció parla breument de la tradició textual i diu alguna cosa de l'edició: potser aquesta «desproporció» es pugui explicar pel fet que el *De Mortibus* ens ha arribat a través d'un únic testimoni, el ms. Paris, BN, Colbertinus 2627.

La segona diferència, fonamental, entre la OCT i la OECT, és que aquesta darrera ens ofereix, a la part dreta del doble full que s'obre davant dels nostres ulls, una traducció a l'anglès del text llatí editat al full esquerre. I la tercera, relacionada amb aquesta segona, és que en acabar l'edició i la traducció, J.L. Creed fa un comentari dels punts més importants de l'obra.

Aquestes són, doncs, les tres diferències que allunyen notablement la disposició de la OECT d'aquella que anima la OCT. Parlem-ne una mica i comentem com s'enfoquen aquests diferents punts.

Pel que fa a l'edició crítica i a l'aparat que en recull les variants, cal dir que aquest no és exhaustiu i no recull totes les lectures fetes pels anteriors editors o correctors del text (Creed ho reconeix a la p. XLVII de la introducció). A més, el mateix editor ens indica les especials difi-

cultats que ha trobat per portar a terme l'edició dels dos primers capítols, fins i tot després d'haver consultat el manuscrit original. Per aquesta raó, els primers fulls de l'edició són producte del consens dels editors moderns més que no pas de la lectura del manuscrit.

També cal dir, pel que fa a la distribució física de l'aparat crític, que les referències a les variants que hi són contingudes vénen marcades per xifres volades i no pas per línies d'edició, com és habitual avui en dia.

Quant a la traducció (una altra novetat important), no volem pas entrar en judicis de valor estètic. Solament cal indicar, perquè, a més, aquesta és també la voluntat del traductor, que «Any Translation has to effect some compromise between accuracy and readability; I have in general tried to give priority to accuracy» (p. XLVII de la introducció).

Aquesta no és una edició comentada *stricto sensu*; així doncs, hom no pot esperar una distribució tipogràfica composta de text llatí seguit de comentari detallat. Però el sistema de J.L. Creed, amb números volats perduts entre línies sobre els aspectes a comentar, i que remetien a un comentari final allunyat del text llatí, no és el més pràctic ni còmode per al lector.

L'edició és completada per una sèrie d'índexs que solien mancar en la major part d'edicions de la OCT, precisament pel fet que la informació que duien no els feia necessaris: disposem d'un índex general, podríem dir-ne temàtic, d'un índex

d'autors moderns i d'un *index locorum*.

Pel que fa a l'oportunitat d'iniciar una col·lecció com la OECT amb una edició del *De mortibus persecutorum* de Lactanci, hauríem d'assenyalar només (i som conscients que cap edició mai no és definitiva) que d'aquesta obra ja n'existien edicions importants (o molt importants, en algun cas) al CSEL (ed. S. Brandt i G. Laubmann); a *Sources Chrétiennes* (núm. 39, ed. J. Moreau) i al *Corpus Paravianum* (núm. 40, ed. G. Pesenti). Potser precisament aquest ha estat un dels motius pels quals s'hagi encetat amb aquesta obra la col·lecció, deixant de banda el fet que nosaltres pensem, a més, que oferir novetats arriscades no és la primera ni més fonamental preocupació d'aquest editor.

En qualsevol cas, i després de fer aquesta petita anàlisi formal de la primera edició apareguda a la OECT, preferim no fer una valoració de conjunt sobre les intencions i fites assolides per la col·lecció, sobretot perquè encara no hi ha cap conjunt i, per tant, és millor esperar l'aparició de noves edicions que confirmin o facin revisar les nostres impressions.

Per acabar, no voldríem que aquesta primera anàlisi enterbolís i ocultés l'entusiasme i pacient tasca de J.L. Creed per posar a l'abast del públic escolar de llengua anglesa aquest text de Lactanci, per mitjà d'una acurada edició i d'una excel·lent traducció.

Joan Gómez Pallarès